
VESELIN ILIĆ

MITSKI IZVORI KULTURA

Pojava najnovije studije¹⁾ dr Vojina Matića, profesora Filozofskog fakulteta u Beogradu, bez sumnje doprinosi kvalitativnom napretku nauke o kulturi u nas. Isticanje reči „psihoanaliza” i „mitska” (prošlost) u naslovu ove studije ukazuje prvenstveno na metodološka opredeljenja autora i određuje predmet njegove analize. Iako sam autor insistira na *psihoanalizi*, njegovo analizovanje fenomena kulture pre pripada hermeneutičkom istraživanju, koje, između ostalog, uključuje u sebe i psihoanalitički metod i najnovija saznanja ego-psihologije. Matićevo analizovanje ranih oblika slovenske kulture i oblika akulturacije slovenske kulture i romanske kulture na području Mediterana, prevazilazi domen i granice psihoanalitičkog istraživanja. Metoda kojom se Matić služi ne može se izjednačiti samo s jednom metodološkom školom ili tendencijom, iako metodološku osnovu ove studije, kako je već istaknuto, čine saznanja savremene psihoanalize. U analitičkom postupku kakav primenjuje autor sadržana su saznanja više raznorodnih nauka, kakve su: etnologija, arheologija, istorija religija, lingvistika, antropologija, sociologija i psihologija. Ukazivanjem na ova svojstva Matićeve analize istovremeno se ukazuje na njen hermeneutički i komparativni karakter.

Kao što to čini i većina savremenih istraživača, kao što to, na primer, čini jedan Klod Levi — Stros i Vojin Matić se koristi primenom psihoanalize ali i nekih iskustava strukturalne analize (upotreba figure para). Matićevo istraživanje i sinteza zasnivaju se na arealnom uzorku, koji pretpostavlja posebne sposobnosti i posebno eruditivno (enciklopedijsko) poznavanje starih kultura, a i tekovina savremenih nauka. Otuda je i moguće razumeti autentične doprinose Matićeve razvoju teorije o kulturi u nas. Stoga će se ovaj osvrt najviše i baviti rezultatima koji prerastaju granice psihoanalize i sam njen

1) Vojin Matić, *Psihoanaliza mitske prošlosti*, Prosveta, Beograd, 1976.

značaj. Nastojaćemo prvenstveno da ukažemo na ona njena svojstva, sadržaje i vrednosti koji doprinose razvoju opšte nauke o kulturi (sociologija kulture).

Sa *Zaboravljenim božanstvima* (1972) i *Psihoanalizom mitske prošlosti* Matić je nastavio tamo gde je pre više decenija stao dr Veselin Čajkanović (1881—1946). Naučni opus Čajkanovića, do nedavno neopravdano zapostavljen, prevladava evolucionističko i utemeljuje ritualno-istorijsko i komparativno istraživanje raznih oblika kulture. Iako nezavršeno, delo Čajkanovića je objektivno otvorilo prostor za razvoj savremene teorije o kulturi u nas. Kao što Čajkanović na svoj način obeležava zasnivanje moderne nauke o kulturi, tako i Matićevo hermeneutičko istraživanje mitskih izvora kulture ispunjava dugo prisutnu prazninu u razvoju savremene nauke o kulturi u nas. Bez opasnosti od isključivosti može se tvrditi da najnovija studija ovog autora, uz studiju prof. dr Miodraga Popovića²⁾, a i radove prof. dr Bogdana Bogdanovića, otkrivaju korene indentiteta slovenskih kultura na ovom tlu.

Delo *Psihoanaliza mitske prošlosti* čini pet, samo na prvi pogled, tematski heterogenih studija: (1) „Zidanje gradova”, (2) „Krvave ženidbe”, (3) „Matrijarhalno nasleđe”, (4) „Usmena kultura”, i (5) „Patina večnosti”. Samo na izgled, formalno, ovi naslovi mogu govoriti o tematskoj raznolikosti ovoga rada. *Psihoanaliza mitske prošlosti* je koherentno delo, svi njegovi delovi podređeni su jedinstvenom cilju: utvrđivanju izvora, vrednosti i sadržaja savremene kulture naših naroda. Tematska struktura dela imanentno je koherentna, no ova koherentnost ne proizlazi samo iz nadasve smirenog, razboritog i racionalnog analizovanja, niti je rezultat samog predmeta — istraživanja fluidnih procesa ranohrišćanske i predhrišćanske akulturacije slovenske kulture i romanske kulture u mediteranskim zonama Balkana. Ta koherentnost proizlazi iz samog čina zasnivanja jedne teorije o razvoju kulture i društva. Ona je rezultat i jednog retkog svojstva: Matićeva analiza ne posustaje ni pred iracionalnim nanosima, magičnim i mitskim tajnama u kulturnoj baštini, već nastoji da pronikne u bit njihovog čulnog i ritualnog porekla i smisla i značenja u savremenoj kulturi. Iako prividno atomiziran, predmet Matićeve studije javlja se u svom punom jedinstvu kao *razvoj kulture istoričnog totaliteta* — toka produkcije i reprodukcije, zamenjivanja i dopunjavanja, spajanja i nestajanja, oživljavanja i podmlađivanja humanističkih vrednosti jedne ili više kultura — kako se

2) Miodrag Popović, *Vidovdan i časni krst*, Slovo ljubve, Beograd, 1976.

najsazetije može odrediti sadržina ovoga pojma. Otuda je prirodno što, uz istraživanje na osnovnom pravcu, Matić pokreće i mnoga druga relevantna pitanja savremene teorije kulture. Ali, o tome će kasnije biti više reči.

U uvodnom delu studije, „Zidanje gradova”, tragajući za znamenjima slovenskog porekla Dubrovnika, Matić je uspelo rekonstruisao početke urbane kulture kod Južnih Slovena. Istovremeno on se bavi i konkretnim i mogućim oblicima transformacije magijskog nasleda i značenjem njegovih tragova u savremenoj kulturi, ostacima matrijarhalne tradicije u patrijarhalnoj kulturi, analizom interakcije mitskog i ritualnog, te socio-genetskim i socio-loškim razlozima mitizacije i mitologizacije savremene kulture kod Južnih Slovena. Analizujući fenomene rane kulture Slovena i romanskog stanovništva autor se bavi i konkretnim oblicima akulturacije dveju kultura. U ovom uvodnom delu studije Matić postiže značajne rezultate. Uvodni deo Matićevog rada prevazilazi sve ono što je dosada, o ovim temama, u nas napisano.

U susretu kulture politeizma Slovena i rane hristijanizirane (monoteističke) kulture romanskog življa nalaze se počeci urbane kulture slovenskih naroda na tlu Mediterana. Matić izuzetno dobro analizuje praksu prožimanja ovih kultura. Staložena i egzaktna analiza vrednosti i institucija magijske kulture Južnih Slovena i hristijanizirane Romana zasniva se na psihanalitičkoj rekonstrukciji dijalektike mitskog mišljenja i njegove transformacije u procesima akulturacije. U deskripciji ovih kulturnih fenomena, dakako, autor poseže za brojnim argumentima kulturne interakcije i međukulturnih uticaja koji svoje tragove ostavljaju u mitologijama starih naroda. I u najčešćoj kružnoj formi gradova Matić nalazi projekciju magijske percepcije. U najvećem broju mitologija ne postoji razlika između zemaljske i nebeske stvarnosti. Idealni okrugli gradovi, kao i mnogobrojni crteži i modeli i drugi simboli gradova, bili su u stvari, rezultat nebeskih uzora. Zasnovanost ove pretpostavke autor potvrđuje primerom iz kulture Lepenskog Vira u kojoj nailazimo na praiistorijsko kružno selo. Iz Matićeve sociološkijske rekonstrukcije nastajanja naše rane urbane kulture lako je zaključiti da se njeni koreni nalaze u magijskom karakteru ljudskog graditeljstva i da je reč o takvoj tvrdokornosti mitološke tradicije koja u mnogim preobraženim ritualnim institucijama, hristijaniziranim i desakralizovanim, biva prisutna i u kulturi modernog graditeljstva i „zidanja gradova”. U samom središtu stvaranja gradova, u ranoj urbanoj kulturi nalazi se i magijska funkcija

stuba — „balvana” starih Slovena, Orlandovog stuba u Dubrovniku ili Rolanda u nemačkim gradovima. „Balvan” je istovremeno i božanski fetiš i simbol slobode i pravde svetoga grada. Ne samo kod starih Slovena, „Balvan” je centar plemena i sveta i veoma dugo zadržava božansko poreklo. U magijskom poreklu stuba nalaze se i pravi razlozi za sporu zamenu „balvana” kamenim stubom, čak i u periodima kada je tehnologija graditeljstva na višem stepenu. I u onim kulturama i epohama kada je bila savladana obrada kamena, Balvan je dugo bio izgrađivan od drveta, što je rezultat prvobitnog magijskog verovanja, koje je integrisano u kulturnu tradiciju. Prateći metamorfozu ovog fetiša u raznorodnim tradicijama i arhaičkim kulturama, identifikujući njegove ostatke i u badnjaku kod Južnih Slovena, Matić konstatuje da je u različitim kulturama transformisan u simbol oružja ili alatke i tako, poprimajući različite forme, značenja i prerastajući u određene potrebe, zadržava se i u savremenoj kulturi. Uporedo s promenama značenja i funkcija Balvana menja se i karakter obreda koji su izvedeni na mestima oko balvana. Ovi su rituali formalizovanjem od proročanskih prelazili u „rutinske obrede, specifične sastanke, sudjenja, izlete, narodne običaje i zabave”³⁾. Analizovanjem transformacija Balvana u procesima akulturacije dveju kultura Matić zaključuje da drveni Orlando u Dubrovniku sigurno nije romanskog porekla. „Verovatnije je njegovo slovensko poreklo, pošto se slovenski Sveti gaj pred Raguzijumom zvao Dubov gaj, a obožavanje duba preneto je iz stare postojbine u kojoj je hrast personifikovao vrhovnog boga Peruna, ili nekog drugog boga, već prema tome kako se vrhovni bog zvao u pojedinim plemenima ili plemenskim savezima.”⁴⁾ Identifikujući mitološko poreklo nastanka Dubrovnika, čije ime simbolizuje vrednosti određenih magijskih institucija, Matić istovremeno pokazuje da su se na njegovom tlu preplitala slovenska paganska tradicija i rimska politeistička i rana hrišćanska kultura.

Iz konkretno čulnog mitološkog sloja kulture Slovena i ostalih starih naroda pokazuju se raznovrsni vidovi akulturacije — susretâ, razmenâ, sudarâ i dinamičnog „spoljnog” i „unutrašnjeg” prožimanja kultura. Iz temeljne socio-kulturne, dijalektičke analize proishodi da je početak urbane kulture Južnih Slovena rezultat mnogostrukih međukulturnih veza i uticaja. Analizom sadržaja i vrednosti magijskih i mitoloških institucija, razlaganjem legendarnog, epskog i sakralnog sadržaja Matić se probija do objek-

3) V. Matić, *ibidem*, str. 42.

4) *ibidem*, str. 20.

tivnih i istorično zasnovanih argumenata o mitskim korenima urbane kulture Južnih Slovena.

Psihoanalitička metoda je u uvodnim razmatranjima integrisana u vrcavu i nesustalu refleksiju, koja efikasno i racionalno pronalazi izlaze iz empirijski i teorijski neosvetljenih deonica difuzije kulture Slovena u novoj domovini. Zasnivajući se na iskustvima, saznanjima i rezultatima savremene psihoanalitičke i kulturno-antropološke literature, ova analiza metodično uvodi čitaoca u svet rane urbane kulture Slovena i otkriva bogatu simboliku običaja, događaja, imena i naziva. To na svojevrsan način inkarnira i mitološka metafora *zidanje gradova*, čija se simbolička značenja aktualizovana upotrebljavaju i u savremenoj nauci o kulturi.

U središnjim delovima studije, *Krvavim ženidbama* i *Matrijarhalnom nasleđu*, polazeći od poznatih saznanja evolucionističko-materijalističke tradicije⁵⁾ o transformaciji mitova i rituala, autor se bavi analizom metamorfoza drevnih svadbenih obreda i mitova kulture matrijarhata u mitove i kultove patrijarhata. Neosporno je da Matičevo analizovanje fragmenata naših mitova i običaja racionalno dovodi do utvrđivanja smisla mitova o večnom povratku i njihovog značenja u kulturnoj tradiciji. Tako promišljena, kulturna tradicija pokazuje svoju socijalnu, a isto tako i iracionalnu moć u savremenom društvu. „Vremenom, naravno, naturalizacijom se stiče realniji odnos prema sopstvenoj kulturi i prošlosti, ali snažni trenuci istorije i dalje znače izvore socijalne energije i okupljanja i otporni su prema svakoj korekciji.”⁶⁾ Od božanstava matrijarhata postaju bogovi patrijarhata, da bi se u daljem razvoju kulture sublimisala u etičke i simboličke snage. Svadbeni ritualni događaji postepeno se pretvaraju u profane, da bi u savremenoj kulturi dobili oblik obične igre. Istovremeno se ostvaruje i promena funkcija i uloge učesnika rituala, koji u istorijskom prostoru kulture s razvo-

5) U delu Bahofena (Johann Jakob Bachofen) po prvi put se susrećemo s idejom o transformaciji kultura matrijarhata u kultove patrijarhata. Iako je Bahofen bio zastupnik evolucionističke škole, on je u biti materijalistički i istorijski tumačio mitologije i kulture arhaičkih naroda. U svojim poznatim delima *Mit o istoku i zapadu*, *Prareligija i antički simboli*, *Matrijarhat i prareligija*, tumačio je mitove polazeći od istorijskog karaktera društvenih odnosa dotičnih društava. Grčke mitove je tumačio kao sukob boginja matrijarhata i bogova patrijarhata, a u analizi Dionizijevog kulta pokazao je da je to prvobitno bio ženski kult. Uporedi: J. J. Bachofen, *Das Mutterrecht. Eine Untersuchung über die Gynaiokratie der alten Welt nach ihrer religiones und rechtlichen Natur*, Stuttgart, 1861; I. J. Bahofen, *Matrijarhat*, Moskva-Lenjingrad, 1948.

6) V. Matić, *ibidem*, str. 76.

jem kulturnih potreba i formiranjem kulturne tradicije postaju *posmatrači*. Svakako da ova visprena opservacija o počecima formiranja *publike* zaslužuje pažnju istraživača, a svoju potvrdu ona nalazi i u savremenom organizovanju pozorišta, koje nastoji da prevlada i izbriše granice između protagonista dramske igre i gledalaca. Međukulturni uticaji i kontakti na Mediteranu uslovili su i diferencijaciju kultova južnoslovenskih plemena. Pri tome Matić posebno ukazuje na oblike međuuticaja paganskih i hrišćanskih kultova i prati njihovu transformaciju i ispoljavanje u savremenoj kulturi. U ovu vrstu analiza dolazi i otkrivanje racionalnog smisla mnogih mitoloških sintagmi, metafora i fragmenata mitova, kao što su — „Na bukvi jabuka”, „Svatovska groblja”, „Baba”, „Jama”.

Kao što je u prethodnim poglavljima — „*Krvave ženidbe*” i „*Matrijarhalno nasleđe*”, posebnu pažnju posvetio istraživanju *odnosa* mita i obreda, u završnim razmatranjima — „*Usmena kultura*” i „*Patina večnosti*”, Matić najviše pažnje posvećuje istraživanju mitskih korena epa, govora, stvaralaštva, dramske igre, što su, takođe, relevantne teme kad kog je reč o mitizaciji i demitizaciji kulture u savremenom društvu. Ovde najpre treba istaći vrednost Matićevih stavova i ocena kada promišlja izvor i prirodu naše epske tradicije. Iako se u analizi pretežno zadržava na opštim određenjima epa naspram mitskog nasleđa, značajno je što se predmet analizovanja temelji na epskoj tradiciji južnoslovenskih naroda. Ovaj rad V. Matića i već pomenuta studija M. Popovića o kosovskom mitu i njegovim značenjima u savremenoj srpskoj kulturi donose kvalitativno nove tonove u tumačenju mitskog i epskog nasleđa naših naroda. Valja napomenuti, takođe, da je doprinos Matićev utemeljivanju dijalektičkog istraživanja naše epske tradicije značajan i pored toga što je to neka vrsta sporednog rezultata u njegovom istraživanju. Očigledno je da Matić i ne traga za saznanjima i određenjima ovog odnosa u savremenoj naučnoj literaturi, jer je svoje istraživanje jasno usmerio drugom cilju. Ali, isto tako, njegova stanovišta o ovoj veoma zanimljivoj temi savremene teorije kulture imaju prvorazredni značaj. Istorijska škola, koja je bila dominantna u našoj nauci o epu, a posebno u nauci koja se razvijala na univerzitetu i koja se naslanjala na teorijsku koncepciju poznatog ruskog naučnika A. N. Veselovskog, u ovim posleratnim decenijama nije dala neke zapazene rezultate. Veselovski u svojoj istorijskoj poetici izvodi ep iz istorijskih događaja, ali ne direktno, već obrazlaže njegov nastanak na široj opšte-folklornoj osnovi. Taj metodološki pravac u analizi epa južnoslovenskih naroda za-

stupa među prvima u nas T. Maretić, a ova stanovišta prihvata i šire razvija prof. dr V. Đurić. Matičevo analizovanje ove relacije (mit — ep) pripada drugom metodološkom pravcu, koji je na svoj način prethodio otkriću strukturalističkog metoda, a poznat je kao *teorija o transformaciji heroja*. Osnivač ove teorije, poznati sovjetski, pre nekoliko godina preminuli naučnik, V. Prop smatrao je da se ep rađa iz mita ne putem evolucije već iz odricanja mita i svih njegovih ideologija.⁷⁾ Svakako da je Matičev doprinos utoliko značajniji kad se zna da nije koristio, niti su u njegovoj analizi u bilo kom drugom vidu prisutna stanovišta poznatog sovjetskog naučnika. Ovom napomenom o Matičevom doprinosu razvoju poetike epa u nas, ni približno ne navodimo sve teme koje su pokrenute, ne samo u ovim završnim delovima studije. Za ilustraciju ovoga iskaza dovoljno je pomenuti da autor pored ostvarivanja centralnog zadatka koji je sebi postavio: istraživanja korena mitologizma savremene kulture u nas, pokreće i druge brojne i aktualne teme savremene teorije kulture. Pored ostalog, Matić istražujući razmišlja i o: (1) *nastanku kulturnih potreba*, (2) *ritualnim počecima graditeljstva i mostogradnje*, (3) *ritualnom poreklu zanata i esnafa*, (4) *duhovnom poreklu rada*, (5) *mitskom i epskom moralu*, (6) *nastanku umetnosti*, (7) *estetičkom problemu katarze*, (8) *odnosu mita, religije i ideologije*, (9) *odnosu epa i govora*, (10) *o poreklu i nastanku publike*, (11) *odnosu obrada i mita*, (12) *mitskom i umetničkom stvaralaštvu*, (13) *odnosu umetnosti i rada* i drugim interesantnim temama.⁸⁾ Dakle: čitav niz tema iz oblasti sociologije kulture i umetnosti, program u malome za višegodišnju delatnost specijalizovane naučne institucije. Očito je da mnoge od njih prevazilaze granice ego-psihologije i psihoanalize. Nenametljivo i, čini se, uzgredno pokretanje ovolikog broja tema nadasve govori, ne samo o naučnoj zrelosti i odgovornosti, već i o posebnoj i izuzetnoj sposobnosti da se lucidno opservira i analizuje složenost spoljašnjeg i unutrašnjeg dinamizma ranih kultura, a da se ne upadne u zamke atomističkog difuzionizma i teorijskog formalizma. Iako Matić formalno postupajući na taj način što u velikom broju kultura, a posebno u kulturama koje se nalaze u procesu akulturacije (slovenska i romanska), prati evoluciju izvesnog broja magijskih institucija (rituala, kulta, fetiša, mita) u prilikama kada dolazi do susreta kultura, na određenom geografskom prostoru, on ipak ni jednog trenutka ne gubi celinu predmeta i početnu određenost cilja istraživanja.

7) V. J. Propp, *Ruskiy gerotčeskiy epos*, LGU, 1955, str. 9.

8) V. Matić, *ibidem*, str. 44, 46, 66, 184, 208, 211 i 212, 151, 200 i 223, i 152, i na drugim mestima.

Nemoguće je u osvrtu ovakvog karaktera posebno komentarisati izrečena shvatanja o svim ovim zanimljivim teorijskim problemima. Ukoliko smo uspeli da pokažemo bar najznačajnije vrednosti Matičevog rada, onda to nije ni celishodno. Ostaje nam još, da pomenemo neka teorijska stanovišta i ocene s kojima delimično ne možemo biti saglasni. Najpre, neka razmatranja i ispitivanja *odnosa* mita i obreda često su pojednostavljena, iako se ova tema razmatra u svim delovima rada. Ne može se govoriti samo o jednoj vrsti odnosa obreda i mita. Ne polaze svi mitovi od prvobitnog totem-obreda, kako Matić zaključuje.⁹⁾ U raznovrsnoj i obimnoj literaturi o ovom problemu postoje voma heterogena i često disparatna teorijska stanovišta. Poznato je određenje razlike obreda i mita E. Kasirera, koji je smatrao da je mit epski element u primitivnom religijskom životu, a obred dramski. Koliko je složeno osvetljavanje ovog problema i o kakvoj se prirodi odnosa između obreda i mita radi, pokazuju i neka najnovija saznanja. Za K. Klakhona, savremenog američkog antropologa, kao i za našeg autora, mit i obred imaju zajedničku psihološku osnovu. Obred je opsesivna repetitivna delatnost, često i simbolička dramtizacija osnovnih potreba društva — ekonomskih, bioloških, socijalnih ili seksualnih. Mitologija je racionalizacija svih ovih potreba, bilo da su izražene u otvorenom ritualu ili ne.¹⁰⁾ Dijalektika ovoga odnosa je, dakako, složena. Poznati pokušaji njene klasifikacije su najčešće nepotpuni, što takođe govori o složenosti ovog teorijskog pitanja. To pokazuje i klasifikacija V. Smitbauera, koja dijalektiku relacije mit—obred svodi na sledeće vidove: (1) *mit objašnjava obred čiji smisao izmenjenom društvu nije poznat*, (2) *mit tačno ponavlja sadržaj i prvobitni smisao obreda*, (3) *mit se prenosi predajom i ako je iščezao obred*, (4) *obred se izvodi a iščezao je mit*, (5) *mit je nastao bez obreda*.¹¹⁾ Zbog same složenosti ovog odnosa, na pojedinim mestima se i ne iskazuje uvek neophodno razlikovanje mita i epa. Često se izjednačavaju ili čak zamenjuju.¹²⁾ U izvesnoj meri tome doprinosi i ne uvek tačno isticanje, na jednoj strani, mitološke i, na drugoj, umetničke imaginacije.

U mitološkoj epohi čovečanstva o umetnosti u današnjem njenom pojavnom značenju nije moglo biti reči. Ali umetnost je postojala i u toj

9) *Ibidem*, str. 73.

10) Clyde Kluckhohn, *Myths and rituals: a general theory, u.: Myth and literature, Contemporary Theory and Practice*. Edited by John B. Vickery, University of Nebraska press. Lincoln, 1973. po. 33—44.

11) Wolfgang Schmidbauer, *Mythos und Psychologie*, Ernst Reinhardt Verlag, München/Basel, 1970, pp. 15—17.

12) V. Matić, *ibidem*, str. 155.

najranijoj epohi. Bila je prisutna u samom mitu i obredu. Matičevo plediranje za određivanje karaktera realizma preistorijskih crteža, takođe se, bez velikih rezervi, ne može prihvatiti, kao što je, na drugoj strani, istorijski i teorijski ispravno zasnovana njegova teza o socijalnom karakteru umetnosti paleolita i neolita. Nije toliko relevantno „razjasniti sam fenomen realizma i puteve apstrakcije i stilizacije” pećinske umetnosti da bi se razumela bit umetnosti. U samom činu svoga nastanka, u radu paleolitskog čoveka, umetnost je socijalno svrsishodna: sredstvo je stvaranja društvene stvarnosti. Prvobitna umetnost je kao i sva aktivnost paleolitskog čoveka bila podređena životu: obezbeđenju hrane. Bila je jedno od magičnih sredstava čovekovog opstanka. Granice između umetnosti i društvene stvarnosti nisu postojale. Može se govoriti o prebivanju umetnosti u sinkretizmu prvobitne čovekove prakse. Ali razlikovanje karaktera mitološke i umetničke fantazije, traganje za ontogenetičkim korenima umetnosti je veoma složena tema. Matičevo razmatranje je veoma zanimljivo ali problem porekla umetnosti je toliko složeno sociološko i estetičko pitanje da zaslužuje posebnu raspravu.

Nedovoljno jasno takođe su isticana svojstva mitskog i religijskog mišljenja, što istovremeno ne znači da autor ne uočava njihovu razliku. Na jednom mestu, na završnim stranicama, svodeći osnovne determinante mitologizma kulture, Matić zapisuje: „Vera je znak sumnje.”¹³⁾ Ali, da li je tako? Dijalektika mitologija i magijskih radnji kazuje da se ovakva konstatacija pre može odnositi na magiju, a ne na religiju. Religija je više proizvod straha, potčinjenosti i nemoći čoveka u negostoljubivom svetu društva i prirode. Ona je izraz čovekovog saznanja o sopstvenoj nemoći pred prirodnim i kosmičkim silama i društvenim zakonima. Verovanje je više u prirodi mitološkog mišljenja, ranije, arhaičnije faze čovekovog razvoja. Osnova magičke svesti je verovanje u moć čoveka da može vladati prirodnim silama, da može upravljati prirodnim i kosmičkim zakonima. U ovim određenjima pokazuje se i dovoljno konkretno razlika između mitologije i religije. Autor *Psihološke analize mitske prošlosti* ova svojstva često izjednačava ili ne smatra potrebnim da ukazuje na neophodno razlikovanje mitske od religijske svesti. Ali, ovo neslaganje s nekim njegovim stavovima ne umanjuje već izrečenu opštu pozitivnu ocenu o ovom značajnom delu.

Na kraju ovog osvrta ostaje još neophodna napomena: nastojali smo da u Matičevoj studiji istaknemo one vrednosti o kojima do sada nije bilo dovoljno reči. Ukazali smo prvenstveno

13) *Ibidem*, str. 211.

na ona svojstva studije koja je svrstavaju u red najuspešnijih dela u sociologiji kulture u nas. Nismo se konkretnije bavili razmatranjem njenih doprinosa psihoanalizi, jer je to bilo van domena našeg osnovnog interesovanja, ali neophodno je, ipak najsažetije predstaviti Matičev model analizovanja mitova, iako smo o tome uzgred već govorili. Matičevu psihoanalitičku metodu analizovanja mitova najbolje je moguće predstaviti ukoliko se upoređi s poznatom Frojdomovom metodom. Najpojednostavljenije formulisano, Frojd pojave socijalnog života i fenomene kulture svodi na *psihički život individuuina* u kome centralno mesto pripada podsvesnoj sferi čovekovog bića, kojom dominiraju seksualni nagoni i potrebe. U istorijskom procesu razvoja saznanja u čoveku se formiraju raznovrsne norme, pravila i zabrane koje se sublimiraju u sferi podsvesnog i postaju nevidljivi cenzori. Ispoljavaju se u snovidenjima, fantazmima, slučajnim greškama, u rečima, u zaboravu, u različitim vrstama neuroza, psihizama i duševnim rastrojstvima. Mit se u skladu sa ovim saznanjem javlja kao izraz kolektivnog psihizma. Centralni princip Frojdove metode je uspostavljanje *konstruisanog kontinuiteta*, koji zamenjuje *imaginarni kontinuitet* — ponavljanje fragmenata koji su nastali kao razlaganje celine ali se ne znaju kao fragmenti: motivi, fantazmi, deliriji, sve ono što sebe nije svesno. Frojdova analiza mitova zasniva se upravo na uspostavljanju principa konstruisanog kontinuiteta. Individualnom psihologijem Frojd je mogao da tumači mit samo alegorijski, što je svakako bila efikasna metoda za nalaženje značenja u podsvesti potisnutih erotskih kompleksa.

Psihoanalitički metod Matića polazi od Jungovog pojma „kolektivno nesvesno”. Pomeranjem težišta na „kolektivno nesvesno” u razvoju nauke o mitu prelazi se od jednostranog alegorističkog tumačenja mitova na simbolističke interpretacije koje su integrisane i u većinu savremenih metodoloških tendencija i pravaca. Matičev postupak zasniva se na pretpostavci da se tumačenje mitova može vršiti razgraničavanjem njihovog zajedničkog kulturnog porekla od sve-ljudskih fantazama. U ovom metodološkom postulatu sadržana su i Matičeva saznanja o pregenitalnom razvoju, koja imaju poseban značaj za tumačenje razvoja kultura. U Matičevoj analizi fantazmi su i ključ za razumevanje i interpretaciju mitova, koja se izvodi iz potisnutih živih duhovnih oblika i slika što predstavljaju i kolektivnu osnovu čovečanstva. Fantazmi se projektuju u mitovima i legendama i otuda i njihovo značenje za tumačenje mitova. U metaforičnom karakteru simbolike mitova moguće je izvršiti i rekonstrukciju izvora kultura raznih naroda. Ali, poznato je da rekonstrukcija

značenja i smislova mitologija kao oblika ispoljavanja prvobitnih kultura ne može da se poistoveti i sa rekonstrukcijom istorije tih naroda. Analizom mitova, njihovih fragmenata i tragova koji su ostali u kulturnoj baštini naroda, mogu se izvesno utvrditi mitski koreni kultura. Njihova identifikacija može postati ključ za otkrivanje značenja i smisla mnogih fenomena savremene kulture i umetnosti. Po ovim rezultatima Matičeva studija nesumnjivo predstavlja uspešno pionirsko delo u savremenoj nauci o kulturi u nas.

